

Є.В. Міщук, к.е.н., доц.
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Визначення безпеки підприємства: гарантійний підхід

Сформовано та обґрунтовано новий підхід до визначення безпеки підприємства: гарантійний підхід. Визначено поняття економічних гарантій. Показано, що гарантії, з одного боку, використовуються для забезпечення економічної безпеки, а з іншого боку, сама економічна безпека є гарантією гармонійного розвитку та конкурентоспроможності підприємства. Розроблено класифікацію гарантій. Запропоновано до класифікаційних ознак гарантій зарахувати часові, грошові, об'єктні тощо. Виявлено, що гарантії мають розраховуватися на основі комплексних показників. Вперше запропоновано оцінювати інтегральний показник економічної гарантії економічної безпеки підприємства. Автором для цього використано функцію від гарантії гармонійного розвитку, гарантії конкурентоспроможності, гарантії економічної свободи та гарантії задоволення економічних інтересів. Розглянуто та доповнено перелік можливих гарантів безпеки на підприємстві. Принципово видозмінено суб'єкта гарантування економічної безпеки. Показано, що запропонований гарантійний підхід, на відміну від існуючих, є комплексним, оскільки враховує захист економічних інтересів підприємства, гармонізацію відносин зі стейкхолдерами, гарантування економічної свободи та розвитку підприємства протягом усього життєвого циклу та забезпечення його конкурентоздатності.

Ключові слова: безпека; гарантія; економічна безпека; економічні інтереси; економічна свобода.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Прагнення до володіння тими чи іншими гарантіями притаманне як окремим фізичним особам, суспільству в цілому, так і підприємствам, галузям та країні в цілому. Якщо мова йде про працівників підприємства, то від останнього вони очікують гарантії у вигляді стабільної заробітної плати та соціального пакета (оплачувані лікарняні, відпустка тощо). Однак їх прагнення гарантій не обмежується підприємством, на якому працюють. Працівники, як громадяни конкретної країни, очікують і від неї певних гарантій. В Україні ними є конституційні гарантії, що в конституційному праві «визначаються як передбачені Основним Законом України умови, засоби, методи і механізми, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод людини і громадянина» [14]. Водночас не лише Конституція, але й інші нормативно-правові акти встановлюють ті чи інші гарантії.

Відтак, щодо громадян, система гарантій закріплена на державному рівні і є достатньо вивченою та опрацьованою науковцями. Зокрема, «гарантії конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина поділяються на загальні (економічні, політичні, ідеологічні) та юридичні» [14].

Проте, відповідно до гарантій для юридичних осіб – суб'єктів господарювання, не все так однозначно. Очевидно, що в будь-яких умовах господарювання, підприємства різних форм власності та сфер діяльності прагнуть мати певні гарантії безпечного, стабільного й ефективного функціонування. Однак питання визначення, формування, оцінювання та реалізації гарантій підприємства (особливо економічних гарантій) в системі його безпеки залишаються практично не розробленими в науковій літературі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Термін «економічні гарантії підприємства» в науковій літературі з безпекології практично не зустрічається.

Є такі поняття: «фінансова гарантія», «банківська гарантія», «гарантії кредиту», «державні гарантії», «правові (юридичні) гарантії», «соціальні гарантії», «гарантія як вид забезпечення виконання цивільного зобов'язання, споживча гарантія на товар». Переважна більшість цих понять належать до державного управління або банківської діяльності.

Невелика кількість науковців пов'язують економічну безпеку підприємства з поняттям «гарантії», серед яких: Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р.Бойкевич, В.В. Каркавчук [3], С.Ф. Покропивний [16], Ю.С. Шемшученко [23], І.І. Рекун [17], О.І. Судакова [22]. Проте, як зазначено вище, подальшого розвитку методологія визначення економічних гарантій у дослідженні безпеки підприємства не знайшла в їх роботах.

Постановка завдання (формулювання мети роботи). Метою роботи є обґрунтування та формулювання сутності гарантійного підходу до визначення безпеки підприємства.

Викладення основного матеріалу. На сьогодні у науковій літературі досить широко описаними є підходи до визначення безпеки, засновані на таких твердженнях:

- «безпека міцно пов'язана із буттям як фундаментальною категорією філософії, що надає можливість розглянути її як закон, як принцип та як явище; безпека одночасно виявляє себе як властивість, процес і результат» [11];
- «категорію безпеки може бути визначено і як характеристику, і як властивість, і як результат» [13, с. 19];
- безпека – це «якість будь-якої системи, що визначає її можливість та здатність до самозбереження» [15, с. 7, 8];
- категорія «безпека» може позначати явище, властивість, стан, правовідносини, функцію, принцип, закономірності, теорію, а також «кошти, заходи, діяльність щодо здійснення безпеки – протистояння і протидії» [5, с. 5];
- безпека системи – це одночасно стан і мета [10, с. 14];
- безпека – це «усвідомлена потреба, цінність, інтерес, так чи інакше пов'язаний із ціле покладанням» [21, с.12].

Усі наведені твердження закладено в основу великої кількості наукових праць щодо дослідження безпеки підприємства, в тому числі такої її вагової складової, як економічна безпека.

Велика кількість існуючих дефініцій досліджуваного поняття зумовила те, що науковці намагаються згрупувати їх за тими чи іншими ознаками у так звані «підходи до розуміння сутності економічної безпеки». Таких підходів та ознак їх диференціації у науковій літературі також багато. Наприклад, В.В. Зайченко і С.В. Коваленко виокремили шість підходів [7, с. 410–414]:

- ресурсно-функціональний: забезпечення економічної безпеки пов'язують із високим ступенем ефективності використання ресурсів (у т.ч. корпоративних);
- захисний, захист від загроз та негативного впливу зовнішнього середовища: захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, адаптація до швидкозмінних умов господарювання;
- гармонійний, захист та реалізація інтересів: гармонізація життєво важливих інтересів підприємства та інших суб'єктів зовнішнього середовища, їх захист від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки;
- стійкість та розвиток: забезпечення рівноваги, стійкості та можливості розвитку підприємства як системи в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз є пріоритетним для економічної безпеки підприємства;
- конкурентний: економічна безпека підприємства розглядається з позиції наявності та необхідності забезпечення конкурентних переваг підприємства;
- комплексний: намагання розглянути поняття економічної безпеки на макрорівні.

Варто зазначити, що практично не розробленим у науковій економічній літературі залишився підхід, згідно з яким безпека визначається як система гарантій, що забезпечують стійкий розвиток та захист від внутрішніх і зовнішніх загроз [15, с. 7, 8]. При цьому в безпекології використовується дієслово «гарантує» (або його форми) (табл. 1).

Таблиця 1

Окремі дефініції терміну «економічна безпека», в яких враховано поняття «гарантій»

Автор, джерело	Визначення
Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук [3]	«Рівень життєздатності суб'єкта господарювання протягом періоду життєвого циклу його функціонування, що одночасно гарантує виконання місії та цілей підприємства. Крім того, невід'ємними характеристиками економічної безпеки суб'єкта господарювання є доступ до ресурсів і ринків, стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх ризиків, рівень економічної ефективності функціонування, а також здатності підприємства до розвитку» [3]
С.Ф. Покропівний [16, с. 466]	«Стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)» [16]
І.І. Рекун [17, с. 308]	«Стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку, та одночасно гарантується найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу» [17, с. 308]
Ю.С. Шемшученко [23]	«Гарантії забезпечення недоторканості власності, майна, недопущення економічних збитків, захист економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності від можливих внутрішньодержавних чи зовнішніх загроз або посягань» [23]

Отже, термін «гарантовано» використовується в одному найбільш розповсюдженому в наукових публікаціях визначенні економічної безпеки підприємства: «стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)» [9, с. 48–52].

Ряд науковців головною метою економічної безпеки підприємства називають «гарантію його стабільного та максимально ефективного функціонування на сьогодні й високий потенціал розвитку в майбутньому» [2, с. 32]. Крім того, мету фінансової безпеки також пов'язують із певними гарантіями: О.І. Гриценко в роботі [6] відмічає, що «головна мета фінансової безпеки – гарантувати найбільш ефективне використання ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам».

На увагу заслуговує принцип надійності, який на думку авторів роботи [2, с.3 2] має «гарантувати високий ступінь надійності певних параметрів усіх процесів, що не мають виходити за межі припустимих відхилень, що встановлені компетентними суб'єктами економічної безпеки».

Таким чином, показано, що поняття «гарантія» застосовується науковцями при визначенні безпеки підприємства, проте залишається нез'ясованим: який зміст лежить в основі економічної гарантії.

Гарантія – це поняття, що має декілька значень: «запорука в чомусь, забезпечення чого-небудь; умови, що забезпечують успіх чого-небудь» [19, с. 29].

В українській мові маємо синонім слова «гарантія» – це «запорука». Проте аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що «запорука» більше використовується в значенні «основа» або як «доказ, свідчення чого-небудь» [120, с. 275].

В економічних роботах термін «гарантія» на рівні підприємства вживається у фінансовому аналізі, наприклад: «стійкість – це стан активів (пасивів) підприємства, що гарантує постійну платоспроможність» [24, с. 315], а також фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення [1, с. 302]. Крім того, нерідко можна зустріти твердження: економічна безпека підприємства передбачає гарантії безпеки працівників підприємства [25, с. 233].

Однією з небагатьох праць, в яких певним чином окреслюється зміст «гарантій» при формуванні належного рівня економічної безпеки підприємства є робота О.І. Судакової [22]. Вона зазначає: «У ринкових умовах господарювання найбільш високою гарантією безпеки діяльності підприємства є гарантований ринок збуту продукції, її конкурентоспроможність і надійність ...». До факторів гарантування економічної безпеки підприємства О.І. Судакова зараховує [22]:

1. «ступінь адаптивності стратегічного потенціалу підприємства, що визначається не лише внутрішніми, а й зовнішніми впливами;
2. залежність підприємства від стабільності постачань необхідних ресурсів як з погляду якості ресурсів, що постачаються, так і повноти та своєчасності цих постачань;
3. охорона комерційної таємниці підприємства, з одного боку, і нагромадження інформації про можливе втручання інших економічних агентів у діяльність підприємства – з іншого;
4. ступінь можливого ризику прийнятих рішень» [22].

У роботі А.М. Куліш наводяться «певні додаткові параметри, що гарантують як внутрішню, так і зовнішню економічну безпеку підприємства, до яких належать» [12, с. 15–18]:

1. «надійне електропостачання. Як правило, щоб гарантувати надійну роботу підприємства, необхідно мати два джерела електропостачання. А на особливо важливих виробництвах має бути передбачено власне резервне джерело електропостачання (дизель-електростанція);
2. резервне теплопостачання, якщо підприємство підключено до районної теплоцентралі;
3. технічна, технологічна і питна вода, що використовується задля виробничих цілей більшістю підприємств (власне джерело води або її резерв);
4. страховий запас відповідних матеріально-сировинних і технічних ресурсів;
5. платоспроможність споживачів продукції підприємства» [12, с. 15–18].

У конституційному праві визначено, що «гарантії основних прав і свобод людини – це система норм, принципів, умов та вимог, що сукупно забезпечують дотримання прав, свобод і законних інтересів людини; при цьому загальноприйнято розглядати гарантії прав і свобод людини й громадянина як: по-перше – сукупність встановлених у Конституції країни процесуальних норм, які спрямовані на захист основних прав і свобод людини; по-друге – передбачено Конституцією правозахисні інститути та основні принципи їх діяльності. До гарантій прав і свобод людини належать також особливі правила, передбачені Конституцією, що встановлюють межі та умови можливого обмеження прав і свобод людини» [14, с. 155].

Інтерпретуючи наведене вище твердження у межах даного дослідження, зазначимо, що під економічними гарантіями підприємства доцільно розуміти «систему норм, принципів, умов та вимог, що сукупно забезпечують дотримання економічної свободи і економічних інтересів підприємства». Це актуалізує дослідження бінарної єдності: гарантії економічної свободи підприємства та гарантії економічних інтересів підприємства. При цьому варто зауважити, що маються на увазі не лише гарантії з боку держави, а набагато ширший напрямок, що враховує внутрішні гарантії самого підприємства та гарантії з боку різних груп стейкхолдерів (як зовнішніх, так і внутрішніх).

Отже, пропонуємо розглядати економічну гарантію в безпекології з двох сторін: з одного боку, саму економічну безпеку можна розглядати як гарантію гармонійного розвитку, конкурентоздатності, економічної свободи, досягнення економічних інтересів підприємства, а з іншого боку, доцільно дослідити гарантії економічної безпеки та її функціональних складових (гарантії фінансової, корпоративної, техніко-технологічної безпеки та інших складових).

Оскільки ряд дослідників порівнюють підприємство з живим організмом, то гарантії також пропонуємо виражати в одиницях часу, за аналогією, наприклад, з гарантією якості лікування в стоматології – це певний мінімальний термін клінічного благополуччя пацієнта після проведеного лікування.

Економічні гарантії на підприємстві пропонуємо диференціювати таким чином:

1. Гарантії в одиницях часу:
 - гарантії в одиницях часу, протягом якого підприємство знаходиться на бажаному рівні економічної безпеки, не застосовуючи жодних заходів щодо його підтримки;
 - гарантії в одиницях часу, протягом якого підприємство знаходиться на бажаному рівні економічної безпеки, за умов застосування заходів щодо його досягнення та підтримки;
 - гарантії в одиницях часу, протягом якого підприємство знаходиться на бажаному рівні економічної безпеки, після припинення застосування заходів на досягнення бажаного рівня економічної безпеки, що були застосовані у відповідь на дію загроз – так званий «післягарантійний період»;
 - гарантії в одиницях часу, протягом якого рівень економічної безпеки не погіршиться до небажаного.
2. грошові гарантії (тобто які вимірюються в грошових одиницях).
3. гарантії в абсолютних величинах і гарантії у відносних одиницях.
4. договірні гарантії – такі, що є певними умовами, зафіксованими в договорах.
5. гарантії як певні обов'язкові бізнес-процеси.
6. гарантії як довіра:
 - гарантії, що засновані на довірі до самого підприємства;
 - гарантії, засновані на довірі до власників підприємства.
7. За тривалістю забезпечення економічної безпеки:
 - гарантії, що забезпечують поточну економічну безпеку;
 - гарантії, що забезпечують стратегічну економічну безпеку.
8. Гарантії, залежно від функціональних складових безпеки:
 - гарантії, що забезпечують фінансову безпеку;
 - гарантії, що забезпечують інвестиційну безпеку;
 - гарантії, що забезпечують соціальну безпеку;
 - гарантії, що забезпечують корпоративну безпеку;
 - гарантії, що забезпечують техніко-технологічну безпеку;
 - гарантії, що забезпечують інші види безпеки.
9. Гарантії, що забезпечують види діяльності підприємства:
 - гарантії, що забезпечують виробничу діяльність;
 - гарантії, що забезпечують фінансову діяльність;
 - гарантії, що забезпечують інвестиційну діяльність.
10. Гарантії, що забезпечують захист від окремих загроз (класифікація дуже розгалужена – у подальших дослідженнях представимо матрицю відповідності «Загроза – Гарантія безпеки»).
11. Гарантії на різних стадіях життєвого циклу підприємства.
12. Гарантії на різних стадіях життєвого циклу галузі, до якої належить підприємство.
13. Усі ці види економічних гарантій доцільно розглядати з точки зору об'єктів гарантування, і відповідно, оцінити їх. Зокрема:
 - гарантії гармонійного розвитку – показник оцінки ЕГ_{Гр};
 - гарантії конкурентоспроможності – показник оцінки ЕГ_К;
 - гарантії економічної свободи – показник оцінки ЕГ_{Св};
 - гарантії задоволення економічних інтересів – показник оцінки ЕГ_{Еі};

Гарантії мають виражатися в конкретних показниках і їх значеннях, причому перераховані показники можуть бути комплексними, оскільки самі поняття – розвиток, економічні інтереси, економічну свободу не можливо оцінити одним простим показником. Далі треба знайти інтегральний показник економічної гарантії економічної безпеки підприємства (ЕГебп), що пропонуємо робити таким чином:

$$\text{ЕГебп} = f(\text{ЕГгр}; \text{ЕГк}; \text{ЕГес}; \text{Егеі}).$$

Наступним кроком даного дослідження є визначення суб'єкта гарантування економічної безпеки (в цілому, окремих функціональних складових) або її елементів.

Згідно з ст. 102 Конституції України «Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина» [14, с. 19].

Гарантом забезпечення балансу інтересів основних учасників корпоративного управління називають наглядову раду [18, с. 145]. Крім цього, до осіб та підрозділів, «які здійснюють функції гарантування безпеки безпосередньо на підприємстві, належать працівники служби економічної безпеки та інших підрозділів, які опосередковано виконують завдання, пов'язані з безпекою підприємства» [2, с. 42].

Ждаміров Є.Ю. пошуком гаранта називає одну із форм адаптації підприємства, при якій зменшуються ризики для постачальників та покупців, оскільки один або декілька суб'єктів, що мають відповідну репутацію, приймають на себе зобов'язання та відповідальність у випадку негативних результатів (використання цієї форми адаптації особливо широко використовується в сфері малого бізнесу) [8].

Вважаємо, що гарант буде змінюватися залежно від об'єкта гарантування. Наприклад, якщо об'єктом гарантування є якість продукції, то гарантами будуть працівники, залучені до її виробництва; якщо об'єктом гарантування є економічна безпека – то гарантом є власник підприємства. В інших випадках гарантами можуть бути топ-менеджери і різні групи зовнішніх стейкхолдерів (постачальники, покупці, місцева влада та інші). При цьому матиме місце гармонізація відносин як відомий засіб досягнення економічної безпеки підприємства.

Пропонуємо в якості гарантів розглядати також певні бізнес-процеси. За такого трактування принципово видозмінюється суб'єкт гарантування економічної безпеки.

У процесі функціонування підприємства можливі ситуації, в яких зазначені гарантії перестають гарантувати визначені об'єкти, тобто відбувається заміна одних гарантів іншими.

Те саме стосується і бізнес-процесів, тобто бізнес-процес, який раніше гарантував певні об'єкти чи елементи економічної безпеки може більше не відповідати ознакам гаранту або йому на заміну може прийти інший гарант-бізнес-процес.

Якщо економічні гарантії зменшуються (мається на увазі: щось гарантовано (розвиток), а щось не гарантовано (конкурентоспроможність)) або цілком втрачені, то підприємство стає вразливим до різних загроз.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, при визначенні безпеки підприємства доцільно враховувати систему економічних гарантів його гармонійного розвитку в часі та просторі при такому рівні економічної свободи протягом усього життєвого циклу, при якому, не дивлячись на загрози, вільно реалізуються власні економічні інтереси цього підприємства у конкурентному середовищі.

Для підтримання на належному рівні економічної безпеки підприємства необхідні певні економічні гарантії (гарантії розвитку, економічної свободи підприємства, задоволення його інтересів, конкурентоспроможності або гарантії складових безпеки – фінансової, кадрової, інформаційної тощо), які необхідно оцінити та інтегрувати в загальну систему оцінювання безпеки підприємства.

При запропонованому підході подальший вектор наукового дослідження спрямований на розробку матриці: гарантії держави / гарантії на підприємстві немає, та на оцінювання величини економічних гарантів підприємства в контексті безпекології.

Список використаної літератури:

1. Білик М.Д. Фінансовий аналіз / М.Д. Білик. – К. : КНЕУ, 2005. – 588 с.
2. Біломістна І.І. Особливості формування теоретичних підходів до визначення фінансової безпеки підприємства як економічної категорії : збірник наук. праць / І.І. Біломістна, О.В. Олійник // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – Луцький національний технічний університет. – Вип. 10 (37). – Ч. 1. – Луцьк, 2013. – С.31 – 40.
3. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; за ред. Т.Г. Васильціва. – Львів : Видавництво, 2012. – 386 с.
4. Галузин А.Ф. Безопасность как принцип и функция права / А.Ф. Галузин // Право и политика. – 2004. – № 11. – С. 5–6.

5. Гриценко О.І. Забезпечення фінансової безпеки діяльності кредитних спілок / О.І. Гриценко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – Т. 2. – С. 35–42.
6. Зайченко В.В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові / В.В. Зайченко, С.В. Коваленко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія : Економічні науки. – 2013. – Вип. 23. – С. 410–414.
7. Ждаміров Є.Ю. Сутність адаптації управління функціонуванням підприємств / Є.Ю. Ждаміров // Вісник СНАУ. Серія : Економіка та менеджмент. – 2010. – Вип. 6/1. – С. 93–101.
8. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д.Ковалев, Т.Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 5. – С. 48–52.
9. Концептуально-теоретические основы правового регулирования и применения мер безопасности : монография ; под ред. Н.В. Щедрина. – Сиб. федер. ун-т. – Красноярск : СФУ, 2010. – 324 с.
10. Корчевська Л.О. Методологія синергетичного управління економічною безпекою підприємства : монографія / Л.О. Корчевська. – Херсон : Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2016. – 468 с.
11. Куліш А.М. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства / А.М. Куліш // Управління фінансово-економічною безпекою : матеріали науково-практичної конференції, 28 серпня 2009 року / Відп. за вип. А.М. Куліш. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 15–18.
12. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О.М. Ляшенко. – 2-ге вид., перероб. – К. : НІСД, 2015. – 348 с.
13. Майданник О.О. Конституційне право України / О.О. Майданник. – К. : Алерта, 2011. – 380 с.
14. Петренко А. Безопасность в коммуникации делового человека / А.Петренко. – М. : Технол. шк. бизнеса, 1994. – С. 7, 8.
15. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2001. – 526 с.
16. Рекун І.І. Трансформація системи економічної безпеки підприємств залізничного транспорту : монографія / І.І. Рекун. – Дніпропетровськ : ДНУЗТ ; Вид.: Колор-принт, 2015. – 358 с.
17. Сисоліна Н.П. Економічна безпека підприємства / Н.П. Сисоліна. – Кіровоград : КНТУ, 2014. – 226 с.
18. Словник української мови : в 11 томах. – Том 2. – 1971.
19. Словник української мови : в 11 томах. – Том 3. – 1972.
20. Соколова С.Н. Феноменология безопасности современного общества / С.Н. Соколова. – Минск : ПолесГУ, 2013. – 183 с.
21. Судакова О.І. Формування належного рівня економічної безпеки підприємства / О.І. Судакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/2_SND_2007/Economics/18084.doc.htm.
22. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія / Ю.С. Шемшученко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leksika.com.ua/12340714/legal>.
23. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз : навч. посібник / Ю.С. Цал-Цалко. – К. : ЦУЛ, 2002. – 359 с.
24. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов : учебник / В.С. Гусев, Б.И. Кузин, М.Д. Медников и другие. – СПб. : ИД «Очарованный странник», 2001. – 256 с.

References:

1. Bilik, M.D. (2005), *Finansoviy analiz*, KNEU, Kiev, 588 p.
2. Bilomistna, I.I. and Oliynik, O.V. (2013), «Osoblivosti formuvannya teoretichnikh pidkhodiv do viznachennya finansovoi' bezpeki pidpriemstva yak ekonomichnoi' kategorii», *Zbirknik naukovikh prats, Ekonomichni nauki, Seriya Oblik i finansy*, Luts'kiy natsional'niy tekhnichniy universitet, Iss. 10 (37), P. 1, pp.31–40.
3. Vasil'tsiv, T.G., Voloshin, V.I., Boykevich, O.R. and Karkavchuk, V.V. (2012), *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukraïni: strategiya ta mekhanizmi zabezpechennya*, monografiya, in Vasil'tsiv, T.G. (ed.), *Vydavnyctvo, L'viv*, 386 p.
4. Galuzin, A.F. (2004), «Bezopasnost' kak princip i funkciya prava», *Pravo i politika*, No. 11, P. 5–6.
5. Grycenko, O.I. (2010), «Zabezpechennja finansovoi' bezpeky dijtal'nosti kredytnyh spilok», *Visnyk Sums'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu*, Vol. 2, P. 35–42.
6. Zajchenko, V.V. and Kovalenko, S.V. (2013), «Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist' ta osnovni skladovi», *Naukovi praci Kirovograds'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu*, Serija *Ekonomichni nauky*, Iss. 23, P. 410–414.
7. Zhdamirov, Je.Ju. (2010), «Sutnist' adaptacii' upravlinnja funkcionuvannjam pidpriemstv», *Visnyk SNAU*, Serija *Ekonomika ta menedzhment*, Iss. 6/1, P. 93–101.
8. Kovalev, D. and Suhorukova, T. (1998), «Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriyatija», *Jekonomika Ukrainy*, No. 5, P. 48–52.
9. Shhedrina, N.V. (ed.) (2010), *Konceptual'no-teoreticheskie osnovy pravovogo regulirovanija i primenenija mer bezopasnosti*, monografiya, Sib. feder. un-t., Krasnojarsk, SFU, 324 p.
10. Korchevs'ka, L.O. (2016), *Metodologija synergetičnogo upravlinnja ekonomičnoju bezpekoju pidpriemstva*, monografiya, Vyd-vo PP Vyshemyr's'kyj V.S., Herson, 468 p.
11. Kulish, A.M. (2009), «Strategija zabezpechennja nalezhnoi' ekonomičnoi' bezpeky pidpriemstva», *Upravlinnja finansovo-ekonomičnoju bezpekoju*, materialy naukovo-praktyčnoj konferencii', vid 28 serpnja, Vidp. za vyp. Kulish, A.M., SumDU, Sumy, P. 15–18.
12. Ljashenko, O.M. (2015), *Konceptualizacija upravlinnja ekonomičnoju bezpekoju pidpriemstva*, monografiya, 2nd, pererob., NISD, K., 348 p.

13. Majdannyyk, O.O. (2011), *Konstytucijne pravo Ukrainy*, Alerta, K., 380 p.
14. Petrenko, A. (1994), «Bezopasnost' v kommunikacii delovogo cheloveka», *Tehno. shk. biznesa*, M., P. 7, 8.
15. Pokropyvnyj, S.F. (2001), *Ekonomika pidpryjemstva, pidruchnyk*, in Pokropyvnogo, S.F. (ed.), KNEU, K., 526 p.
16. Rekun, I.I. (2015), *Transformacija systemy ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstv zaliznychnogo transportu*, monografija, DNUZT, Vyd. Kolor-prynt, Dnipropetrovs'k, 358 p.
17. Sysolina, N.P. (2014), *Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva*, KNTU, Kirovograd, 226 p.
18. Slovnyk ukrai'ns'koi' movy (1971), in 11 volumes, Vol. 2.
19. Slovnyk ukrai'ns'koi' movy (1972), in 11 volumes, Vol. 3.
20. Sokolova, S.N. (2013), *Fenomenologija bezopasnosti sovremennogo obshhestva*, PolesGU, Minsk, 183 p.
21. Sudakova, O.I. «Formuvannja nalezhnogo rivnja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva», available at: http://www.rusnauka.com/2_SND_2007/Economics/18084.doc.htm
22. Shemshuchenko, Ju.S. «Jurydychna encyklopedija», available at: <http://www.leksika.com.ua/12340714/legal>
23. Cal-Calko, Ju.S. (2002), *Finansova zvitnist' pidpryjemstva ta i'i' analiz*, navch. posibnyk, CUL, K., 359 p.
24. Gusev, V.S., Kuzin, B.I., Mednikov, M.D. and others (2001), *Jekonomika i organizacija bezopasnosti hozjajstvujushhijh sub#ektov*, uchebnik, ID «Ocharovannyj strannik», SPb., 256 p.

Мишук Євгенія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Наукові інтереси:

- Економічна безпека підприємств;
- публічне управління та адміністрування.

E-mail: tdutybz.077@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2018.